
GELENEKSELÇİLİK*

*

Edmund Burke

Derleyen : John Kekes

*Çeviri : Bilal Canatan***

ÖZET

Onsekizinci yüzyılın kökten devrimcileri, insanın ahlakî iyiliğine, bilimin ve aklın gereği olan ilkeleri bilme ve hayata geçirme konusunda insanın entellektüel yeterliliğine büyük güven duyuyorlardı. Burke bu güven duygusunu paylaşmıyordu ve "çıplak ve titrek insan doğasının" sadece köklü bir toplumun yerleşmiş geleneklerinin sağlayabileceği türden bir desteğe ve rahatlığa muhtaç olduğunu savunuyordu. Bir siyasî erdem olarak sağduyu hakkındaki düşünceleri, toplum ve hükümet, ahlâk ve din hakkındaki görüşleri hep geleneğin müdafaasıyla ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, değişim, reform, akıl, devrim, tecrübe, sağduyu

1. GELENEK VE DEĞİŞİM

İnsanların sadece akli*** ölçü alarak yaşamalarından ve hareket etmele-

* Kekes, John, 1998, "Traditionalism", *A Case for Conservatism*, Cornell University Press, Ithaca-London, s. 205-

** Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF., Kamu Yönetimi

*** (Çevirenin notu : Burke'ün karşı çıktığı akıl, "akıl, mantık" anlamına gelen "reason" dır. Metin içerisinde, Burke'ün reformlara önderlik yapmak üzere yine akla başvurduğu görülecektir. Burke'ün bu akıl için kullandığı kelime ise "wisdom" dır ve "akıl, irfan" anlamına gelir. Biz, Aydınlanmacı akıl kavramına karşı çıkmakla birlikte moderniteyi reddetmeyen bir muhafazakâr olan Burke'ü tamamen

Gelenekçilik

rinden endişe duyarız; çünkü biz her insandaki aklın yetersiz olduğunu ve insanların bu küçük akıl yerine, ulusların ve çağların birikiminden ve sermayesinden yararlanması gerektiğini düşünmekteyiz.

Reflections", 1790, III, 346.

Kurulu düzenin veya hükümetin, ne kadar makul olursa olsun, bir teoriye binâen yıkılmasını onaylamaya karşı büyük bir gönülsüzlük hissediyorum.

Speech on Mr. Fox's East India Bill, 1783, II, 442.

Bağımsız bir Avam Kamarası tesis etmek için çok uzun bir zaman, basit bir politikanın çok ötesinde ciddi bir gayret ve azim, bir çok insanın ve mizacın birlikteliği ve öyle her gün vukû bulmayacak türden hadiselerin katkısı gerekmişti. Yıkılması ise kısa bir zamanda ve sıradan insanlar eliyle oldu. Yapmak bir yetenek işidir, yıkmak için ise kaba güç ve çılgınlık yeter.

Preface to Motion Relative to the Speech from the Throne, 1784, II, 540.

(İngiltere'deki) Parlamento teorimizin en güzel yönü, yenilenme, devamlılık ve değişim ilkelerini biraraya getiren temel yapısıdır. Bunun neticesi olarak, Parlamento, her seçimden sonra ne tamamen eskidir ne de tamamen yeni. Her zaman için, aramızda atalarımızın geleneksel ilkelerini ve politikasını, parlamentonun hukukunu ve geleneğini kesintiye uğramaksızın sürdürmeye yetecek kadar eski üye ve bize yeni bir zindelik verecek, gerçek karakterimize dönmemizi sağlayacak kadar da, halk içinden taze devşirilmiş, yeni üye bulunur. Üyelerinin çoğunluğu genelde eskilerden oluşmakla birlikte, bir bütün olarak parlamento yeni bir karaktere sahip olur ve istikrarsızlık isnadına maruz kalmaksızın değişimi gerçekleştirir.

Notes for Speech, 30. 11. 1774.

Correspondance, IV, Appendix, 465.

İngiltere insanı iyi bilir ki verâset düşüncesi gelişme ilkesini dışlamaksızın, muhafaza için de değişme için de güvenli bir ilke sunar. Satın alma öz-

akıl karşıtı, gerici bir düşünür olarak düşünmediğimiz için Burke'ün savunduğu "wisdom" için de "akıl" ifadesini kullandık. Okuma sırasında bu ayrım akılda tutulmalıdır.)

" (*Reflections on the Revolution in France*, Edmund Burke'ün bir Fransız'a mektuplar şeklinde yazdığı, Fransız Devrimi'ni eleştiren bir eserdir. Muhafazakâr düşüncenin temel eseri olarak gösterilmektedir. Ç. N.)

gürlüğünü tanıdığı gibi, edinilen mülkü de güvence altına alır. Tabiat kanununa uyun olarak belirlenen bir anayasal politika ile, mülkümüzü ve yaşamımızı nasıl kullanıyor ve aktarıyorsak, hükümetimizi ve ayrıcalıklarımızı da öyle elde eder, kullanır ve aktarırız. Siyasî kurumlar, maddî imkanlar ve ilahî nimetler bize hep aynı şekilde ve düzende verilir ve bizden de sonrakilere aktarılır. Bizim siyasî sistemimiz, hem dünyadaki düzenle hem de parçaları değişken olmakla birlikte kendisi süreklilik arz eden her vücudun var oluş tarzı ile tam bir uyum ve simetri içindedir. İnsanoğlunun büyük sırrına şekil veren harikülade bir Akıl^{***} tarafından meydana getirilen bu vücut (Tabiat), bir bütün olarak hiç bir zaman tamamıyla yaşlı, orta yaşlı veya genç olmaz; Tabiat, içinde bozulma, çöküş, yenilenme ve ilerleme olgularını birarada barındıran değişmez bir süreklilik içinde hareket eder. Böylece, tabiatın metodu devlet yönetimine uyulduğunda, ne yenilik yaptığımız zaman tamamen yeni oluruz ne de muhafaza ettiğimiz zaman tamamen eski oluruz.

Reflections, 1790, III, 274-276.

Fransa'da iktidarı elinde bulunduranların icraatlarını değerlendirdim. Bu konu hakkında oldukça serbest bir şekilde konuştum. İnsanlığın eski ve sürekli mefhumlarını hor görmeyi ve yeni ilkeler üzerine yeni bir toplum kurmayı ilke edinenler, bir bütün olarak insan ırkının kanaatlerini şahsî kanaatlerden daha çok önemseyenlerin, bu kişileri ve şemalarını ortaya çıkan sonuçlar açısından eleştirmelerini doğal karşılamaları gerekir. Bu kişiler, akıllarına önem atfettiğimizi, fakat otoritelerini kesinlikle kabul etmediğimizi bilmelidir. İnsanlık aleminin kabul ettiği, yaygın kanaatlerin hiçbirisi onların lehine değildir. Bu kişiler, (yerleşik) düşünceye düşman olduklarını açıkça beyan etmektedirler. Dolayısıyla, otoritenin her türünü yerle bir eden kişiler, yargı makamından indirdikleri bu kanaatlerden kendileri için bir destek beklememelidir.

Bana göre (Fransa'daki) bu Meclis, şartlardan istifade ederek devlet iktidarını gasp etmiş adamların biraraya gelmesinden başka bir şey değildir. Bu insanlar, ilk toplandıkları zaman sahip oldukları yetki ve otoriteye artık sahip değildirler. Başlangıçtaki yetkilerini tamamen aşmışlar, bütün ilişkileri değiştirmiş ve bozmuşlardır. Fiilerine dayanak olarak gösterebilecekleri bir anayasal hüküm de yoktur. Bu kişilerin yetkisi, onları temsilci olarak seçen halkın verdiği talimatlarla sınırlıydı. Kararlarının çoğu da büyük çoğunluklar tarafından alınmamıştır. Yabancı gözlemciler, Meclis'in gerekçelerini ve

^{***} (Burada kastedilen Akıl, insanüstü bir Akıldır ki, Burke'ün insanın da bu Akılda hissedar olduğunu belirtmek istercesine her ikisi için de "wisdom" kelimesini kullanması anlamlıdır. Ç. N.)

kararlarını değerlendirirken, Meclis otoritesinin arka planında gizlenen bölünmüşlüğü dikkate alacaklardır.

Meclis üyeleri, eğer bu yeni ve tecrübi hükümeti, kovulan bir tiranlığın yerine tesis etmiş olsaydı, insanlar bu değişikliğin olacağını önceden sezer ve kabullenirdi. Nitekim, başlangıcı cebrî de olsa bir çok hükümet zamanla kanunî hale gelir. Siyasî düzenin muhafazasından yana olanlar bile bebeği beşikte de olsa tanıyacaktırlar (vukû bulan yeriliği er geç kabulleneceklerdir), yani yerinde bir fırsatçılık üzerine bina edilen bir hükümet meşruiyetini de ikna edici bir siyasa ile devam ettirebilir ve kabul görebilir. Fakat insanlar, ne kanunî temeli olan ne de toplumsal bir ihtiyacı karşılayan; sadece toplum hayatını yaralayan, hatta yıkan hataların ve uygulamaların doğurttuğu bir iktidarı tasvip etmekte isteksiz davranacaklardır. Bu Meclis, bir yıldır iş başında. Kendi ifadeleriyle bir devrim yapmışlardır. Devrimin, *prima fronte*, bir mazereti olması gerekir. Devrim, bir ülkenin eski halini tamamen tahrip etmek anlamına gelir; bu kadar şiddetli bir işi meşru gösterecek bir neden olamaz. İnsan muhakemesi, devrimi de devrim sonrasında iktidarın kullanma şeklini de sorgulama ve eleştirme yetkisine sahiptir. Böylesi bir değerlendirmede, devrimle oluşan iktidar, yerleşmiş ve kabul edilmiş bir otoriteye duyulan saygıdan daha azını görecektir.

Meclis'in, iktidarı elde etmekte ve güvence altına almakta kullandığı ilkeler, iktidarın kullanılmasında rehberlik eden ilkelerle tezat içinde gözükmektedir. Bu farklılığın tesbiti, onların gerçek ruhunu da ortaya çıkartacaktır. İktidarı ele geçirmek ve güvence altına almak için yaptıkları her şey, yaygın ve bilinen usullere uygundur. Bu hususta aynı kendilerinden önceki hırslı ataları gibi davranıyorlar. Hilelerinde, düzenlerinde, şiddetlerinde yeni bir şey bulmanız mümkün değildir. Bir avukatın mahkemede yaptığı gibi, öncül örnekleri noktası noktasına takip ediyorlar. Tiranlığın ve suistimalin otantik formüllerinden bir harf bile oynatmıyorlar. Fakat kamu yararı sözü konusu olduğunda bunun tam tersini yapıyorlar. Konu kamu yararı olunca, her şeyi daha önce hiç tecrübe edilmemiş spekülasyonlara terk edebiliyorlar; en önemli kamusal işleri, kendi özel işlerinin en ufak bölümünde bile kullanmayacakları, boş teorilere emanet ediyorlar. Bu ayrımı yapmalarının nedeni şu olmalı : İktidarı elde etme ve güvence altına alma isteği kendileriyle ilgili, dolayısıyla daha önce açılmış yoldan gidiyorlar; kamu yararı ise doğrudan kendi şahıslarıyla ilgili değil, dolayısıyla bu işleri tamamen şansa bırakıyorlar. "Şansa" diyorum, çünkü, şemalarının yararlı olacağını gösteren hiç bir örnek yok.

İnsanoğlunun mutluluğu söz konusu olduğunda çekingen ve şüpheli davrandığı için hata yapanları affedebiliriz; hatta saygıyla karşılayabiliriz. Fakat bir deney uğruna gözünü kırpmadan çocuğunu bile kesebilecek bu beylerde bir baba şefkatinden eser yok. Sınırsız vaatleri ve öngörülerıyla empirik gerçeği hiçe sayıyorlar. İddialarındaki haddini bilmezlik, bizi tahrik ediyor ve bu iddiaları temelden sorgulamaya itiyor.

Millet Meclisi'nin popüler liderleri arasında önemli kesimlerden insanlar olduğuna eminim. Bunlardan bazıları konuşmalarında ve yazılarında büyük bir belâğat ve fesahat sergiliyor. Bu, güçlü ve eğitimli yeteneklerin göstergesi. Fakat belâğat, aynı oranda akıl olduğu anlamına gelmiyor. Bu arada, yetenekten söz ederken şu ayrımı yapmalıyım : Sistemlerine destek bulmak için yaptıkları, gerçekten de sıradan insanların düşünebileceği türden değil; fakat sistemin kendisinde bir akıl/sağduyu eseri görmek mümkün değil. Vatandaşların refah ve güvenliğini, devletin kuvvet ve büyüklüğünü sağlamayı amaçlayan bir cumhuriyet şeması olarak bu şemada, bir an bile, bırakın anlama ve düzenleme yeteneği olan bir aklın, basit bir sağduyunun dahi eserini göremiyorum. Bu kişilerin işi her zaman için *zorluktan* kaçmak olmuştur. Karşı karşıya gelmek ve yenmek, işte her sahada büyük ustaları yücelten bu olmuştur. Onlar ilk zorluğu aşınca, bunu hemen yeni zorlukları aşmak için bir araç haline getirirler, böylece bilgileri artar ve başlangıçtaki düşüncelerinin de ulaşamayacağı sınırları aşarak bizatihi insan anlayışını geliştirirler. Zorluk, bizi bizden daha iyi tanıyan ve bizi bizden daha çok seven, Koruyucu ve Kanun Koyucu Babamız'ın yüce düzeni tarafından tesis edilmiş zorlu bir eğiticidir. *Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit.* ("Yüce Baba, çift yolunun[hayatın] kolay olmasını murad etti." Virgil Georgics i.121) Bizimle mücadele eden, bizim sınırlarımızı güçlendirir ve yeteneklerimizi sivriltilir. Düşmanımız/muhalifimiz, bizim yardımcımızdır. Zorlukla yaptığımız bu dostâne mücadele, bizi nesnemizi derinlemesine tanımaya yönlendirir; onu tüm boyutlarıyla değerlendirmemizi sağlar. Yüzeysel olmamıza tahammül etmez. Dünyanın çeşitli yerlerinde kurulan keyfi iktidarlar, böylesine zorlu bir iş için gerekli anlayıştan mahrumiyetin, basitlik ve kolaycılık düşkünlüğünün eseridir. Fransa'daki son dönemin keyfi monarşisini yaratan, budur. Paris'in keyfi cumhuriyet hükümetini yaratan da budur. Bu tür iktidar sahiplerinde, elde ettikleri kuvvetin akıllarındaki zaafı telafi edeceği düşünülebilir. Ancak bunun da bir yararı olmaz. İşe tembellik ilkesiyle başladıkları için bütün tembellerin ortak kaderini paylaşırlar. Kaçtıklarını sandıkları ama aslında kaçamadıkları güçlükler onları yollarında yine yakalar, üstelik sayıları artmış ve daha da yoğunlaşmış olarak. Kendilerini, içiçe geçen ayrıntılarla, sınırı ve istikameti belli olmayan bir işin içinde bu-

lurlar. Sonuç olarak da eserleri zayıf, özürlü ve güvensiz olur.

Fransa'daki keyfi Meclis'i, *sözde reform* projelerini kökten bir yıkımla başlatmaya sevk eden, zorluklarla mücadele yeteneksizliği olmuştur.¹ Yıkılmaya tahrip etmek fiili bir yeteneğin işareti/eseri olabilir mi? Bunu bir çete de, Meclis kadar yapabilir. En sathî bir anlayış, en kaba bir el bu işe ehildir. Sağduyunun, basiretin ve ihtiyatın bir asırda inşa ettiğini, öfke ve cinnet yarım saatte yerle bir edebilir. Eski kurumların eksikleri ve kusurları bellidir. Bunu tesbit etmek için büyük bir yeteneğe lüzüm yoktur. Mutlak iktidara sahip olanların bir tek sözü, hem bu kusuru hem de şikayet konusu kurumu ortadan kaldırmaya yeter. Ancak, tembelliği seven ve sükûnetten nefret eden mizaç, yıktığı kurumların yerini doldurma çabasındaki politikacıları yönlendirmeye devam eder. Her şeyi daha önce görüldüğünün tam tersi bir hale getirmek, kökten yıkmak kadar kolaydır. Hiç denenmeyen bir işte hiç bir zorluk ortaya çıkmaz. Hiç var olmamış bir sistemin eksikleri eleştiri konusu olmaz; dolayısıyla şevkli bir heyecan ve aldatici ümitler için, hiç veya çok az muhalefetle karşılaşarak dalabileceği geniş bir hayal âlemi mevcut ve açıktır.

Muhafazakâr reform bambaşka bir iştir. Eski bir kurumun yararlı parçaları muhafaza edilerek yeniliklerin bünyeye uyum sağlayacak şekilde eklenmesi işinde, sağlam bir akıl, ciddi bir dikkat, çeşitli mukayese ve birleştirme yetenekleri ve ihtiyatlı bir anlayışa ihtiyaç duyulur. Bunlar, yeniliğe direnen inatla, çatışan zaaflarla, heyecanını yitirmiş ve elindeki şeylerden soğumuş bir düşüncesizlikle mücadele için kullanılır. Burada bana karşı çıkabilir ve "Bu tür bir değişim çok yavaş olur. Asırların işini bir kaç aya sığdırmakla övünen bir Meclis için uygun değildir. Bu tür bir reform muhtemelen seneler alır" diyebilirsiniz. Böyle olabilir ve olmalıdır da. Zamanın da bir metodun yardımcıları/unsurları arasında bulunması, o metodun mükemmelliğini gösterir. Bu metodda, değişim yavaş, hatta hissedilmez haldedir. Cansız varlıklarla çalışırken bile ihtiyat ve dikkat, aklın bir gereği olarak değerlendirilirken, yıkım ve yapım işinin nesnesinin briket ve kereste değil, his sahibi varlıklar olması halinde ihtiyat ve dikkat, görevin bir parçası haline gelir. Çünkü insanların alışkanlıklarının, şartlarının aniden değişmesi halinde, çoğu

¹ Meclis'in önde gelen bir ismi, M. Rabaut de St. Etienne, Meclis'in temel ilkesini açık bir şekilde ortaya koymuştur: "Fransa'nın tüm kurumları, halkı mutsuz kılmaktadır. Halkı yeniden mutlu kılmak için kanunları, düşünceleri, âdetleri ... insanları, nesnelere, kelimeleri değiştirmek, ... her şeyi yıkmak, evet yıkmak gerekir. Neredeyse her şeyin yeniden yaratılması gerekir." Bu kişi, *Quinze-Vingt* veya *Petites Maisons* mahallerinde yapılan ve rasyonel olduklarını söyleyen insanların katıldığı bir toplantıda başkan seçilmiştir. Düşünceleri, konuşması ve tavrı, şu anda Fransa'da, Meclis içinde veya dışında, iktidarda olanlarınkinden hiç farklı değildir. (Burke)

sefalete düşebilir. Fakat, Paris'teki yaygın kanaatin, Yasa Koyucunun hissiz bir kalbe ve şaşmaz bir güvene sahip olması gerektiği şeklinde olduğu anlaşılıyor. Benim bu yüksek görev hakkındaki düşüncelerim bundan çok farklı. Gerçek Yasa Koyucu hisli bir kalbe sahip olmalıdır; hemcinsini sevmeli ve saymalı, zarar vermekten çekinmelidir. Nihâî hedefini bir sezgiyle belirlemesine müsamaha edilebilir ama buna ulaşmak için de ihtiyatla hareket etmelidir. Siyasal düzenlemeler, toplumsal amaçları gerçekleştirmeye yönelik olduğuna göre toplumsal mülahazalarla ortaya çıkmalıdır. Bu süreçte, farklı zihinler ortak bir noktada buluşmalıdır. Ortak iyiliğin sağlanmasına temel teşkil eden, zihinlerdeki uyum için zamana ihtiyaç vardır. Sabrımız, kuvvetimizin elde edebileceğinden daha fazlasını elde edecektir. Paris'te pek moda olmayan "tecrübe" kavramından hareketle, kendi siyasî hayatımda bir çok büyük insanla birlikte çalıştığımı, bir çok projenin iş başındakilere göre daha aşağı seviyede anlayışa sahip kişilerin gözlemleri doğrultusunda değiştirildiğini gördüğümü ifade etmek isterim. Yavaş ve etkili bir ilerlemede her adımın etkisi ölçülür; birinci adımın iyi veya kötü sonucu ikinci adıma ışık tutar ve böylece ışıktan ışığa, bütün seri güven içinde yürütülür. Sistemin parçaları birbiriyle çatışmaz. En başarılı planlarda bile potansiyel olarak var olan eksiklikler veya kusurlar, ortaya çıkar çıkmaz giderilir. Bir avantaj, mümkün olduğu müddetçe bir başka avantaj için feda edilmez. Çeşitli unsurlar uzlaştırılır, dengelenir. Böylece insanların zihinlerindeki ve işlerindeki çatışan ilkeler ve çeşitli anormallikler, uyumlu bir bütün içinde biraraya getirilir. Bu şekilde ortaya çıkan, basitlik içinde bir mükemmellik olmaz; ama daha üstün nitelikteki, karmaşık bir yapıda mükemmellik doğar. İnsanoğlunun nesilden nesile geçecek kurumlardaki ve ilkelerdeki menfaati, bu süreçte asırları aşan zihinlerin katkısını gerektirir. Bu yüzden, en iyi yasa koyucular, belli sayıda temel ve emin hükümet ilkeleri tesbit etmekle yetirmişler, sonrasını zamana, bu ilkelerin işlerlik sürecine, bırakmışlardır.

Bana göre aklın kriteri, işte böyle, temel bir ilke ve verimli bir enerji ile iş görmektir. Sizin politikacılarınızın kuvvetli bir dehanın alametleri hakkındaki düşünceleri zavallı bir yeteneksizliğin göstergesidir. Şiddetleriyle ve tabiata meydan okumalarıyla, bütün maceracılar, proje mucitlerine, simyagerlere ve şarlatanlara kapıyı açmış oldular. İtidalin, onların sözlüğünde yeri yok. Ortak problemleri çözmekte düzenli/tanıdık metotlara başvurmamaları konusunda en kötüsü, bunun sadece bir anlayış eksikliği değil, korkarım, bir mizaç bozukluğundan kaynaklanıyor olması. Her meslek ve her konu hakkındaki düşüncelerini kara mizahçıların hitabelerinden ve maskaralıklarından almışa benzeyen politikacılarınız (Fransa'daki devrimciler), her şeyi eksikleri ve kusurları açısından ele alıyorlar ve bu eksikleri ve ku-

surları alabildiğince abartıyorlar. Bir çelişki gibi görünebilir ama, sürekli olarak eksik ve kusur aramakla uğraşan kişiler, reform yapmak için uygun kişiler değildir. Çünkü zihinleri adalet ve iyilik nosyonundan mahrum olmakla kalmayıp, alışkanlık icabı olarak, bu konularda kafa yormaktan da hiç zevk almazlar. Kusurlardan nefret ede ede, insanları da sevmez olurlar. Bu nedenle insanlara hizmet etmeye ehil kişiler olmamaları şaşırtıcı değildir. Sizin liderlerinizin bir kısmının her şeyi parçalara bölme isteğine yol açan karışık mizaçları, buradan kaynaklanmaktadır. Bir tür spor taraftarı gibi ön plana çıkan fesahatli yazarların, yeteneklerini geliştirmek ve dikkat çekmek amacıyla yazdıkları yazılar, politikacı beyler tarafından devletin en önemli işlerini düzenlemekte ölçü olarak kullanılır hale gelmiştir. Bay Hume bana Rousseau'nun yazarken uyduğu ilkeleri, bizzat kendisinden dinlediğini söylemişti. Bu eksantrik olmakla birlikte keskin gözlemciye (Rousseau) göre, halkı etkilemek ve sarsmak için acaip, olağandışı bir şeyler ortaya koymak gerekir. Barbarlarda bu işlevi mitoloji görmekteydi. Daha sonra mitolojinin yerine geçen devler, sihirbazlar, periler ve roman kahramanları da kendi dönemlerinin safdilliğini tüketmiş durumdadır. Günümüzde bir yazarın kitleleri etkileyecek şekilde garip ve olağandışı haller gösterebileceği tek alan olarak gerçek hayatta, insan tabiatında, siyasette ve ahlakta yeni ve beklenmeyen bir darbe/etki yapacak olağandışı durumlar kalmıştır. İnanıyorum ki, Rousseau hayatta olsaydı, basit birer taklitçiden ibaret olan ve kuşkularında bile gizli bir iman vehmeden öğrencilerinin uygulamadaki aşırılıklarına şaşırıp kalırdı.

Kurallara uygun şekilde de olsa, ciddi işlere soyunan insanlar, yetenekleri konusunda bizi ikna etmelidir. Fakat, belli sorunların giderilmesiyle yetinmeyerek, anayasa yapmaya girişen devlet mühendislerinin olağanüstü güçler göstermeleri gerekir. Hiç bir geçmiş tecrübeye dayanmadan ve önceki modellerden kopye etmeden bu işi yapacaklarını iddia edenlerin eserlerinde çok farklı bir akıl ifadesi görülmelidir. Bugüne kadar bunun emâresi görülmüş müdür ?

Bu akıl emâresinin görülmesi beklenen yer, yeni cumhuriyetin anayasasıdır. İddialarını burada ispatlayabilirlerdi. Anayasanın esasen çok ayrıntılı olan planı ve gerekçeleri için Meclis'in 29 Eylül 1789 tarihli tutanaklarına ve sonraki görüşmelere bakılabilir. Ancak, bildiğim kadarıyla, sistem ilk baştaki şekilde durmaktadır.

Eski kurumlar, etkileri ile değerlendirilir. İnsanlar mutluyorsa, bütünleşmişse, zenginse ve güçlüyse geri kalan kısmın nasıl olduğu tahmin edilebilir. Kendisinden iyilik neş'et eden şeyin esasen de iyi olduğuna hükmedilir. Eski kurumlarda, teoriden sapmaları düzeltmek için çeşitli mekanizmalar geliştirdi-

rilmiştir. Bunlar, değişik ihtiyaçların ve politikaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar genel olarak bir teori üzerine inşa edilmemiştir; aksine, teoriler bu kurumlardan hareketle yapılır. Bu kurumlarda, araçlar başlangıçtaki şemaya tam uymasa da amaçların en iyi şekilde elde edildiği görülür. Tecrübe ışığında geliştirilen araçların başlangıçtaki projede kurgulanan araçlardan daha uygun olduğu ortaya çıkmış olabilir. Böylece, ilk anayasa (kuruluş metni) tecrübe ışığında yeniden şekillendirilir. Bütün bunlar, İngiliz Anayasası üzerinde örneklendirilebilir. En kötü ihtimalle, her tür yanlış veya sapma tesbit edilerek giderilmektedir ve gemi yoluna devam etmektedir. Bu, eski kurumlara mahsus bir durumdur; fakat tamamen yeni ve teorik bir sistemde, özellikle de projelerin yeni yapıyı, ne temelinden ne duvarlarından, eski bir yapıya uydurma endişesi taşımadığı durumda, çeşitli unsurlar arasında bir uyumsuzluk ve dengesizlik bulunması kaçınılmazdır.

Reflections, 1790, III, 449-461.

2. REFORMUN İLKELERİ

Burke, otuz yılını Avam Kamarası'nda geçirmiş ve aşağı yukarı tüm bu süre boyunca muhalefette bulunmuştur. Genelde hemen bir sonuç almakla birlikte, bir çok defa reform projeleri savunmuştur. Sürekli olarak reformun gerekliliğine dikkat çekmiş, ancak reformun hükümette ve ulusal yaşamda sürekliliği bozmaması, akıl ve sağduyu ile yürütülmesi gerektiğini söylemiştir. Bu nedenle, reform kavramıyla yenilik veya devrim kavramlarını birbirinden kesin olarak ayırmıştır.

Size itiraf etmeliyim ki, Bayım, sürekli gündeme gelen devrim ve devrime direniş lafını veya aslında bir son çare olması gereken Anayasa'nın günlük ekmek haline getirilmesini (her gün tartışma konusu olmasını) hiç bir zaman tasvip etmedim. Bu, toplumun alışkanlıklarını hastalıklı hale getirir, özgürlük aşkımızı tahrik ederek zarar verir.

Reflections, 1790, III, 314.

Ben insanları, kötülüklerin en büyüğü olan, reform adı altında saklanan kör ve çılgın bir yenilik ruhuna karşı uyarmak istedim. Aslında çok iyi biliyordum ki, iktidar kendisini nâdiren reforma tabi tutar. Her şey yolunda olduğunda bu böyledir. Fakat ilahî korkunun, yararsız pişmanlıkları önleyeceğini ümit ediyordum. En azından, yaklaşan tehlikenin ihtiyata sevk edeceğine inanıyordum. Böyle bir zamanda otoritenin daha da ağırlaşmayaca-

ğını düşünerek seviniyordum. Bir deprem anı, yeni bir hikayenin başlaması için uygun zaman olamazdı. Bünyeyi zayıflatan etkenleri kaldıran, o en güvenli reformu görebilmeyi umuyordum. Halka da, sadece tahammül edilebilecek cinsten olan ve halkın gayretiyle daha iyi hale gelmesi mümkün olmayan bir duruma tahammül etme dirayeti diliyordum. Bu, onların Tabiata, ve dilerlerse fazilete ve onura uygun bir şekilde yaşamalarını sağlamak için gerekli her şeyi içinde barındıran bir şarttı.

Kendilerini belki de hak ettiklerinden daha çok düşünmemeye tahammül edemeyecek kişilere iyilik dilediğim ve onlardan da yerinde davranışlar beklediğim için pişman değilim. Pişmanlıktan öte, Tanrı'dan dileğim, bana, şu ya da bu kişi veya sistem için değil, yürürlükte olduğu zamanlarda babalarımızdan bize intikal eden düzeni yaratan, fakat birbirini izleyen otorite ve özgürlük suistimalleri nedeniyle bizim ellerimizde kaybolma tehlikesi yaşayan o hayatî ilkeyi bulmak/gerçekleştirmek için yeni kabiliyetler vermesidir. Ben, insanoğlunun ve insan eseri olan siyasal kurumların canlı organizmalara benzer şekilde, sadece kendi varlıklarını devam ettirmek, zamana ve ömrün uzunluğuna uyum sağlamak amacıyla öylesine ruhsuz, kansız bir şekilde büyüdükleri ve kemiklendikleri (vücut buldukları) kanaatinde değilim. Doğal organizmalar ve siyasal kurumlar arasında bu tür benzetmeler bazen belli fikirleri desteklemek için kullanılsa da, siyasal kurumların kendisini açıklamakta pratik bir değeri yoktur. Bununla birlikte, bu benzetmeler, tembellikten ve onursuzluktan bıkkınlığa bir tür mazeret bulmak ve ülkemizin ihtiyaçlarının acilen gerektirdiği insanî gayret eksikliğini mazur göstermek için belli bir felsefe görünümünü altında sıkça kullanılmaktadır.

Toplumsal afetlerde, çok defa bir tek kişinin yerinde ve zamanında sergilediği enerji sayesinde uçurumun kenarından dönüldüğünü biliriz. Şu anda aramızda öyle birisi yok mu ? Kendi varlığımdan emin olduğum gibi eminim ki, herhangi bir kamusal görevi, makamı, rütbesi olmayan bir kişi, evet sadece kendi gücüne, ciddiyet ve azmine ve Tanrı'nın yardımına güvenen bir kişi, kendisi gibi olan bir kaç kişiyi etrafında toplasa, şu anda varlığına ihtimal dahi verilmeyen kitleler ortaya çıkacak ve onun etrafında biraraya geleceklerdir.

Eğer bu uğurlu başlangıca şahit olursam, bir kenara itilmiş, kendi halime terk edilmiş, mezara yaklaşmış; ümitlerimi, tesellimi, yardımcımı, danışmanımı, önderimi yitirmiş halimle, evet bu halimle, ben dahi küllerin altındaki ateşi yeniden tutuşturmak isterim. Artık (yaşım gereği) halkın bakışlarına tahammül edemiyorum, kalabalıkların içine çıkıp ite kaka yolunu bulmaktan da acizim. Fakat, yalnızken bile toplum için bir şeyler yapılabilir. Kapalı

mekanlarda yapılan planlar senatoya ve orduya çok zararlar vermişti. Çare de problemle aynı kaynaktan gelebilir. Ben de halkı eski davada yeni hareketlere yönlendirecek kişilere desteğimi veririm.

Yenilik düşüncesi, kahramanlığın tek kaynağı olmamalıdır. Bir yenilikçiye eski asırların şaheserlerini yıkma gücü veren ruhun bir benzeri, neden eski hukukun şerefini kurtarmak ve atalarının eserini korumak için ayağa kalkacak bir Maccabaeus'ta ve ona katılacak arkadaşlarında olmasın? İşler bir defa olağan akışından çıktı mı, yeniden düzeltilmesi için yine olağandışı fiiller gerekir. Cumhuriyetçi ruh, ancak benzeri bir ruhla alt edilebilir. Bu ruhun doğası, cumhuriyetçi ruhla aynı olmalıdır, ama bir başka ilke ile aydınlanmalı ve başka hedeflere yönelmelidir. Ben, yozlaşmaya da kökten reformcu düşünceye de karşı duracak bir direnç uyandırmayı isterdim. Bu, zayıf bir direnç olmamalıdır; bilakis her ikisiyle birden mücadele edebilmek için daha da güçlü olmalıdır. Gerçek yozlaşmaya karşı elde edilecek bir zaffer, sahte reform taleplerinin de önünü kesmemizi sağlayacaktır. Dileğim, dünyadaki düzensizlikleri cehennemî güçlerle düzeltmeyi hedefleyen kötü ruhu hortlatmak değildir. Hayır, ben bu kötü ruha tahammül dahi edemem. Ben, beşerî kusurların düzeltilmesi ve insanın girdiği sapkın yoldan kurtarılması için cennetten irfan, adalet ve kuvvet indirecek cazibeye sahip kişilere katılmak isterdim. Bireylerin, otoriteye yardım ve otoriteyi kontrol amacıyla, kuvvetlerini biraraya getirmelerini isterdim. Monarşiler, sarayın aptallığından ve kalabalığın çılgınlığından, ancak, bir çelişki gibi görünse de, benim cumhuriyetçi olarak nitelendirdiğim bu ruhla kurtarılabilir. Bu cumhuriyetçi ruh, yüksek mevkideki kişilerin ülkelerini ve kendilerini zarara uğratmasına müsaade etmez. Cumhuriyetçi ruh, reformu yıkmadan yapar; büyüğü de zengini de güçlüyü de, tamamını kucaklar. Eski zamanların, siyaset kavramına yabancı fakat, din ve fazilet kavramlarına aşina seçkin kahramanlarını ve vatanseverlerini harekete geçiren de, muhtemelen böylesi bir cumhuriyetçi ruhtu. Bu kahramanlara yön veren din ve fazilet mefhumları bütün anayasaların üstünde yer bulmalı ve kralların, senatoların ya da halk meclislerinin, kaba kuvvetin her çeşidini yönetmek için akıl tarafından tayin edilen ahlakî ilkeleri, onur, otorite ya da özgürlük adına çiğnemesine engel olmalıdır. Bu değerler (sağduyu, fazilet), söz konusu kurumlara ilave bir yük gibi görünse de, aslında onların gücüne güç katar. Dışarıdan gelen ağırlık, momenti arttırır. Bu, mekanik bilimlerde böyle olduğu gibi, ahlak sahasında da böyledir. Hatta at yarışında da bu böyledir. Büyükle- rin/yöneticilerin dizginleri ahlakî değerler tarafından tutulursa, bu değerler yarışta büyüklere yön verir, istikamet de onur ve güvenlik hedefleri olur. Büyükler sağduyunun ve fazilet duygusunun üstünlüğünü kabul etmelidir.

Aksi halde, kimse uzun vadede büyüklerin hakimiyetini kabullenmeyecektir. Kimsenin değiştiremeyeceği feodal usul budur.

Letter to William Elliot, 1795, V, 123-127.

1796 yılında Burke'e Kraliyet tarafından emekli aylığı bağlanması üzerine Bedford Dükü Lordlar Kamarası'nda ayağa kalkarak Burke'e hedef alan bir konuşma yaptı. Dük'ün sahip olduğu mülk, büyük dedelerine VIII. Henry tarafından verilmişti. Burke, bu hücumu "Letter to a Noble Lord" başlıklı mektupla cevap verdi. Burke, mektubunda Bedford'a karşı bütün siyasal kariyerini anlatmakta, 1780'deki Ekonomik Reform konulu önerilerinden bahsetmektedir. Bu öneriler, sadece kraliyet kurumunun örgütlenmesini değil, aynı zamanda Avam Kamarası'nın bağımsızlığını tehdit eden kraliyet desteklerini de hedef almaktaydı.

Çoğu zaman karıştırılan iki kavram arasında açık bir fark olduğunu biliyordum. Bu iki kavram, değişim (devrim) ve reform kavramlarıydı. Birincisi, nesnelerin özünü değiştirir; bir nesnede geçici olarak bulunan bir kötülükle birlikte, o nesnenin özündeki iyi unsuru da kaldırıp atar. Değişim bir yeniliktir; başlangıçta tesbit edilen ilkelere bağlı kalıp kalmayacağı ya da hedeflenen sonuçlara ulaşip ulaşamayacağı önceden bilinemez. Reform ise, nesnenin özünde bir değişiklik anlamına gelmez, sadece şikayet konusu olan belli bir sorunun çaresinin doğrudan uygulanmasıdır. Sorun giderildiğinde, her şey yeniden düzene girer, reform orada durur. Eğer başarısız olursa, hiç olmazsa nesnenin özüne dokunulmamış olur, o eski yerinde bulunmaya devam eder.

Aslında bütün bunları başka yerde de söylediğimi sanıyorum. Bunları satırı satırına tekrarlamak imkansızdır. "Yenilik yapmak, reform yapmak anlamına gelmez" atasözü de bu anlamı taşımaktadır. Fransız devrimciler, her şeyden şikayetleniyorlardı. Hiç bir şeyde reform yapmak istemediler, fakat değiştirmedik hiç bir şey de bırakmadılar. Netice gözümüzün önündedir. Burada, uzak geçmişten bahsetmiyoruz, geleceğe ilişkin tahmin de yapmıyoruz. Halihazırda bizi ilgilendiren bir gelişmedir bu. Devrim'in sonuçları kamu güvenliğini sarsmakta, özel yaşamı tehdit etmektedir. Yaşlıların huzurunu kaçırmakta, gençlerin büyümesini engellemekte, seyahat edenlerin yolunu kesmektedir. Şehri bize zehir etmekte, kırdı da peşimizden gelmektedir. Bu dehşetli yeniliğin yol açtığı büyük bela nedeniyle işimiz keşilmiş, istirahatimiz bozulmuş, mutluluklar üzüntüye dönüşmüştür. Araştırmalarımız zehir olmuş; bilgi, cehaletten daha kötü hale gelmiştir.

Beni o zamanlar bir reform planı hazırlamaya iten neden, yenilik (icat)

fikrine duyduğum sevgi değil, bilakis düşmanlıktı. Mantık şemalarına göre doğruluk hesaplarıyla uğraşmaksızın, bu iki kavramı özleri itibariyle birbirinin tam zıddı olarak telakki ettim. Yenilik belasını önlemek için, Majestelerini de memnun eden reform önerisini hazırladım; majestelerini memnun etmiş olmaktan da üzüntü duymuyorum. (Dük'ün de hatırlamasını istediğim husus şudur ki) Benim korumam gereken bir devletim vardı, reform yapmam gereken bir devletim vardı. Memnun etmem gereken bir halk vardı, fakat bu halkı yanlış yönlendirmemem gerekiyordu. Yaptığım iyiliklerin veya önlediğim kötülüklerin yarısının bile karşılığını talep etmiyorum. O zaman teklif edilmesine rağmen, Avam Kamarası'nun veya Lordlar Kamarası'nun yeniden şekillendirilmesi ve devlet görevlerinde ya da kraliyetin otoritesinde değişiklik yapılması fikirlerine rağbet etmedim. Kraliyet, lordlar, milletvekilleri, adalet sistemi, idarî sistem hep olduğu gibi korunmaktaydı. Benim tedbirlerim, o zaman Avam Kamarası'nda da ifade ettiğim gibi, sorunları gidermeyi hedefleyen uzlaşmacı tedbirlerdi. Gelen tenkidler üzerine projemi her iki Meclis'te de savundum, önerilerimi madde madde açıkladım ve bu hükümlerin neden devletin yararına olacağını anlattım. Projenin harcamalara yol açacağı şeklindeki şikayetlere karşı, gelecekte sadece tasarruf yapmanın da plansız bir şekilde rastgele harcamalar yapan bir ekonomik sistemin de yürüyemeyeceğini ifade ettim. Konuma hakim olmak için araştırmalarla ortaya konmuş ilkelere, projemi hazırlamak için metod ilkelerine, işlemi (reformu) gerçekleştirmek için de insan zihnindeki ve siyasal ilişkilerdeki ilkelere dayanarak çalıştım. Hiç bir şeyi keyfi olarak yapmadım, başkalarının veya kendimin arzusunu ölçü olarak herhangi bir şey önermedim. Önerilerimin temelinde sadece ve sadece akıl vardır. Hayatım boyunca, idrakimin ilk ışıklarından bugünkü son karanlığıma dek, devlet işlerinde şahsî mülahazaları, fantazileri ve temayülleri hiç önemsemedim. Devlet işlerinde, yasama ve idarenin tüm organlarının üstündeki üstün aklın kurallarına uyulması gerektiğini düşündüm. Zaten hükümetin varlık sebebi, reformcularda ve reforma maruz kalanlarda, yönetenlerde ve yönetilenlerde, krallarda, senatolarda veya halkta, iradeye ve kaprise karşı bu üstün akli temsil etmek ve etkin kılmaktır.

Letter to a Noble Lord, 1796, V, 185-189.

Burke, ön tedbir niteliğinde, ılımlı bir reforma olan inancını Fransız Devrimi'nden çok önce, 1780 yılında Avam Kamarası'nda dile getirmişti.

Aslında İngiltere halkının bu talepleri oldukça ılımlıdır. Halk, yalnızca

savaşa**** başlarken güvendiğimiz vergilerden biraz tasarruf edilmesini talep etmektedir. Hükümetin gelir kaynağı olarak sadece ekonomiye dayanmasını istememekte, fakat ekonomiye öncelik tanınmasının iyi olacağını düşünmektedir.

Eğer vatandaşlarımızın bu pek doğal ve makul istekleri Avam Kamarası'nun ilgisini çekmiyorsa, ben de tartışmayı ilginizi yoğunlaştırdığınız sahaya taşımak isterim. Hükümeti sorumluluklarından soyutlayıp, sadece kendi muhafazasını hedefleyen bir sistem olarak değerlendirirsek, bir suistimali vakitlice terk etmenin, bir hükümetin doğrudan menfaatine olduğu açıktır.

Sağduyulu bir hükümeti, zayıf ve tedbirsiz bir idareden ayıran bütün kriterlerin üstünde temel bir kriter varsa, o da "muhafaza edilmesi artık imkansız olanı, zamanında ve en uygun şekilde bırakmayı bilmektir." Bu kriteri öğrenmek ve uygulamak yerine, konumlarının arkasına sığınmak suretiyle hile yapan çokları görülmüştür ve halen de vardır. Bu beyler, reform taleplerine karşı ceza davalarında benzer bir savunma yaparlar. Ortadaki durumun, onların eseri olmadığını, onların sadece kötü bir sisteme girmiş bulduklarını söylerler. Kendilerinden önce gelmiş geçmiş kötü yöneticilerin tam bir şeceresini çıkartabilirler. Bir başka ifadeyle, saçmalığın nesilden nesile tevarüs ettiğini ifade etmeye çalışırlar. Asaletlerine söz gelir ve şerefleri lekelenir korkusuyla, yanlıklarını, miraslarını savunurcasına savunurlar.

Ben, doğru zamanlı bir reform geliştirmekte idareye önemli görev düştüğü kanaatindeyim. Zamanında yapılan bir reform iktidardaki bir arkadaşla dostane bir anlaşmadır, geç kalmış bir reform ise mağlup edilmiş bir düşmana dayatılan şartlardır. Zamanında yapılan bir reform soğuk kanlılıkla yürütülebilir, geç kalmış bir reform ise bir tür yangın yerinde yürütülür. Böyle zamanlarda hükümet saygınlığını yitirir. İnsanlar suistimallerden başka hiç bir şeyi görmez olurlar. Bir umumhanedeki karmaşa ortamına benzer bir telaşa düşerler. İşe en kısa yoldan gitmeye başlarlar, gürültüde sınır tanımazlar, evi yıkarlar, ıslah etme düşüncesine her sahada sırt çevirirler.

Benim, hükümetin gerçek menfaati konusundaki düşüncem bu şekildedir. Zamanında bir reform hükümetin menfaatine olmakla birlikte, halkın gerçek menfaati de mutedil bir reformdadır. Çünkü böyle bir reform, süreklilik arz eder, bir gelişme/ilerleme ilkesi içerir. İlerlemeler kaydettikçe, yeni ilerlemeler için de zemin hazırlanır. Bu arada, kendimize şöyle bir bakma-

**** (Birleşik Krallık ile Amerika'daki kolonileri arasındaki savaş kastedilmektedir. Ç. N.)

mız, yaptıklarımızın etkilerini değerlendirmemiz uygun olur. Ancak bu şekilde yolumuza güvenle devam edebiliriz. Oysa, *temiz iş yapmak* diye de tabir edilen hızlı reformlar genellikle öylesine kuru, hazmedilmemiş ve kabardır, öylesine adaletsizlikler ve ihtiyatsızlıklar içermektedir, insan doğasına ve kurumlarına öylesine terstir ki bu tür reformların en ateşli destekçileri, ortaya çıkarttıkları eserden en önce sıkılanlar arasında yer alırlar. Bu arada, başlangıçta şikayet sebebi olan durum, reformla yapılan düzeltmeye yeniden bir düzeltme teşkil etmek üzere tekrar tesis edilir. Suistimaller, reformun tüm kredisini ve popüleritesini bitirir. Reformcuların, dürüst kişiler olduklarına ve bu işte bir menfat ilişkisi olmadığına dair taahhütlerine gölge düşer, bu kişilerin tecrübesizliğine hükmedilir. Düzensizlik böylece tedavi edilemez bir hal alır. Bunun nedeni de aslında düzensizlik nedenlerinin gerçekten çok vahim olması değil, çözümlerin yersiz ve şiddetli olmasıdır. Bu nedenle, benim reform hakkındaki başlıca düşüncem, tedricî olarak hareket edilmesi şeklindedir : Bazı sonuçlar hemen elde edilir, bazı sonuçlar daha geniş bir zamana yayılabilir.

Bana göre, halkımız önümüze bazı talepler getirdiğinde, bizim görevimiz halkı takip etmektir. Liberal kanat, temel ilkesine uygun olarak, halkın beklentilerine karşı, sanki Meclis ve halk bir davanın karşı taraflarınımuşcasına, hasmane bir tavır sergileyebilir. Ancak, bizim görevimiz halkın ne isteyeceğini belirlemek değil, halkın beklentilerine uygun hareket etmektir. Vatandaşlarımız bize güven göstererek bizi buraya göndermişlerdir. Bizim görevimiz, saf bir şekilde ve bütün kalbimizle, -bir köle korkusuyla değil, evlat sevgisiyle-, onların önünde yürümektir. Kendi hesabıma konuşacak olursam, ben bu proje üzerinde çalışırken, halkımın düşüncelerine uygun hareket etmekten onur duyduğumu ifade etmekten kendimi alamıyorum. Gerçek şu ki, ben bu düşünceye, kendi fikirlerim aracılığıyla halkın çıkarlarını gerçekleştirme çabam sırasında ulaştım. Düşüncelerimin vatandaşlarımızın düşünceleriyle bu denli örtüştüğünü görmek beni fazlasıyla mutlu etmiştir.

Bu nedenle, zamanında ve makul bir reform planı hazırlamak suretiyle, hükümetle halk arasında dürüst bir aracılık yaptığımı düşünmekten mutluluk duyuyorum. Burada kastettiğim plan, esaslı, sistematik; yozlaşma ve israf gibi konularla tüm etki alanlarında uğraşmak yerine, bunların temel nedenlerini ortadan kaldıracak bir plandır.

Speech on the Plan for Economical Reform, 1780, II, 278-282.

Bir reform planında benim temel ilkelerimden biri de şu olurdu : Faydalı amaçlara hizmet edebileceği düşünülen ancak bu hedeften büyük ölçüde

sapma ihtimali de bulunan bir kurum söz konusu olduğunda, suistimale müsait yetkileri sınırlandırmak gerekir. Çünkü benzeri durumlarda, her zaman için liyâkat sınırlı bir şekilde ödüllendirilirken, taraf tutma veya rüşvet ilişkilerinin ortaya çıkma ihtimalinin sınırsız olduğunu biliyorum.

Speech on the Plan for Economical Reform, 1780, II, 328.

Bir hükümet şekli diğerinden daha iyi olabilir. Bu fark, bir münazara konusu olabilir. En azından ben böyle düşünüyorum. Bu düşüncem, her birisi derin insan aklının eseri olan hükümet şekillerini (burada, bazı kişilerin düşündüğünün aksine, insan haklarını bir beşerî akıl eseri olarak görmediğimi belirtmek isterim) küçümsemek veya birini birine üstün tutmak anlamına gelmiyor.

Gerçekten kusurlu ve yozlaşmış bir hükümet, eğer reforma konu olamıyorsa (ki bazen böyle olabilir), değiştirilmelidir, hatta gerekirse kuvvet kullanarak. Fakat, mesele hükümet organizasyonunun mükemmelleştirilmesi ise, kullanılacak araçlar konusunda o kadar esnek olunamaz (bu amaç bir hükümet değişikliğini meşru kılmaz). Eşyanın temel yapısı dikkate alındığında, tüm beşerî müesseselerin bünyesinde zaafklar olduğunu görürüz. Dolayısıyla siyasal mekanizmaları mükemmelleştirme gayreti de her zaman için bünyesinde çeşitli zaafklar barındıracaktır. Mükemmel olduğunu düşündüğümüz bir mekanizmada, arıza veren, temel ilkelere aykırılık gösteren veya denetleyici, sınırlayıcı, itidale sevk edici kimi unsurlar teorik bir mükemmeliyetin doğurabileceği kötü sonuçlara karşı bir düzeltici/dengeleyici rolü oynar. Bunun çoğunlukla böyle olduğuna eminim ve bu konuda çok sayıda örnek verilebilir.

Letter to Mons. Dupont, October, 1789

Correspondance, III, 117.

Bu ülkede halkın genel isteklerine karşı çıkabilecek güçte bir iktidar bulunması çok korkunç bir şey olur. Böyle bir iktidar, bir sonraki aşamada, üzerinde kuvvetini icra edeceği bir nesne arayışına girecektir. Bu, ancak düşmanlarının akıl edebileceği ve halk için yıkıcı etkiler doğurabilecek bir nesne olabilir.

Letter to Jos. Harford, 4. 4. 1780.

Correspondance, II, 340.

Büyük devrimlerde ve Fransa'nun bir zamandır yaşadığı türden kritik dönemlerde büyük hatalar yapılması kaçınılmazdır. İnsanlarda ortak olarak bulunan ve kaçınılmaz olan zayıflığa karşı liberal bir müsamaha göstermeyen kişi, insanı pek az tanıyor, onu pek az önemsiyor demektir.

Letter to the Chevalier de Grave, 24. 8. 1792.

Correspondance, III, 512.

Bu işi tek başına ve tek bir konu için ele almakta bir başka avantaj vardır : İş *tedricî* olarak (derece derece) yürütme imkanı. Hepimiz, değişim kanununa boyun eğmek durumundayız. Değişim kanunu, Tabiatın en güçlü kanunudur, belki de Tabiatın varlığını devam ettirmesinin aracıdır. Bu yasa içinde bizim yapabileceğimiz, insan aklının yapabileceği tek şey, değişimin hissedilmeyecek şekilde, derece derece gerçekleşmesini sağlamak olabilir. Bu şekilde, değişimden(change) beklenen yararlar, dönüşümün(mutation) sakıncaları yaşanmaksızın elde edilebilir. Bu, bir yandan eski çıkarların bir anda kaldırılmasını engeller ki, aksi halde, tüm etkisini ve saygınlığını bir anda yitirenlerde büyük bir memnuniyetsizlik belirecektir. Diğer yandan, bu *tedricî* değişim, uzun zamandır baskı altında yaşamış olan yeni iktidar sahiplerini bir tür iktidar sarhoşluğundan korur ve ölçsüz tasarruflarda bulunmalarını engeller. Değişimin *tedricî* ve dikkatli bir şekilde olmasını dilemekle birlikte, benim tercihim ilk adımlarda sınırlamadan ziyade, genişletme yönündedir.

Letter to Sir Hercules Langrishe, 1792, IV, 301.

Devleti yönetenlere bir yardım eli uzatmaya belki imkanım olmayabilir. Fakat onları tehlikeli ve sonucu şüpheli bir yarışa teşvik edecek gürültücü bir kalabalığın bir ferdi olmaktan da utanç duyarım. Bilinçli bir insan, oyunun kuralları hakkında hiç bir bilgisi olmaksızın böyle bir oyuna, hem de bu kadar derinlemesine girdiği için hesaba çekilmekten endişe duyar. Küstah bir hürs tarafından yönlendiriliyor olmak, mağrur bir cehalet için mazeret teşkil etmez. Kendisini haksızlıktan ve zulümden korumaya çalışan en küçük bir varlık bile Tanrı'nın ve insanların gözünde saygıya değer bir varlıktır. Fakat, siyasî ya da askerî bir kabiliyeti ve iktidarın şartları hakkında en ufak bir bilgisi dahi olmadığı halde, üstelik kibirli ve küstah bir tavırla, kendisinin yapmayacağı bir mücadelenin çığırkanlığına soyunan, hiç bir zaman kullanamayacağı bir iktidarın peşine düşen, bayağı ve perişan bir şekilde kendisi olarak yaşamaktan mutlu olan ve öteki insanları da kendi ayarına

düşürmek isteyen bir kişiden daha iğrenç ve haddini bilmez bir varlık tasavvur edemiyorum.

Letter to the Sheriffs of Bristol, 1777, II, 206.

ABSTRACT

TRADITIONALISM

The root-and-branch revolutionists of the eighteenth century expressed great confidence in the moral goodness of men in general, and in their intellectual competence to select measures dictated by science and reason. Burke did not share this confidence and insisted that our "naked and shivering human nature" needs such comforts and supports as can be provided by the established traditions of an old society. His ideas on prudence as a political virtue, on the nature of society and government, on the importance of manners and religion, are all interrelated with his defense of tradition.